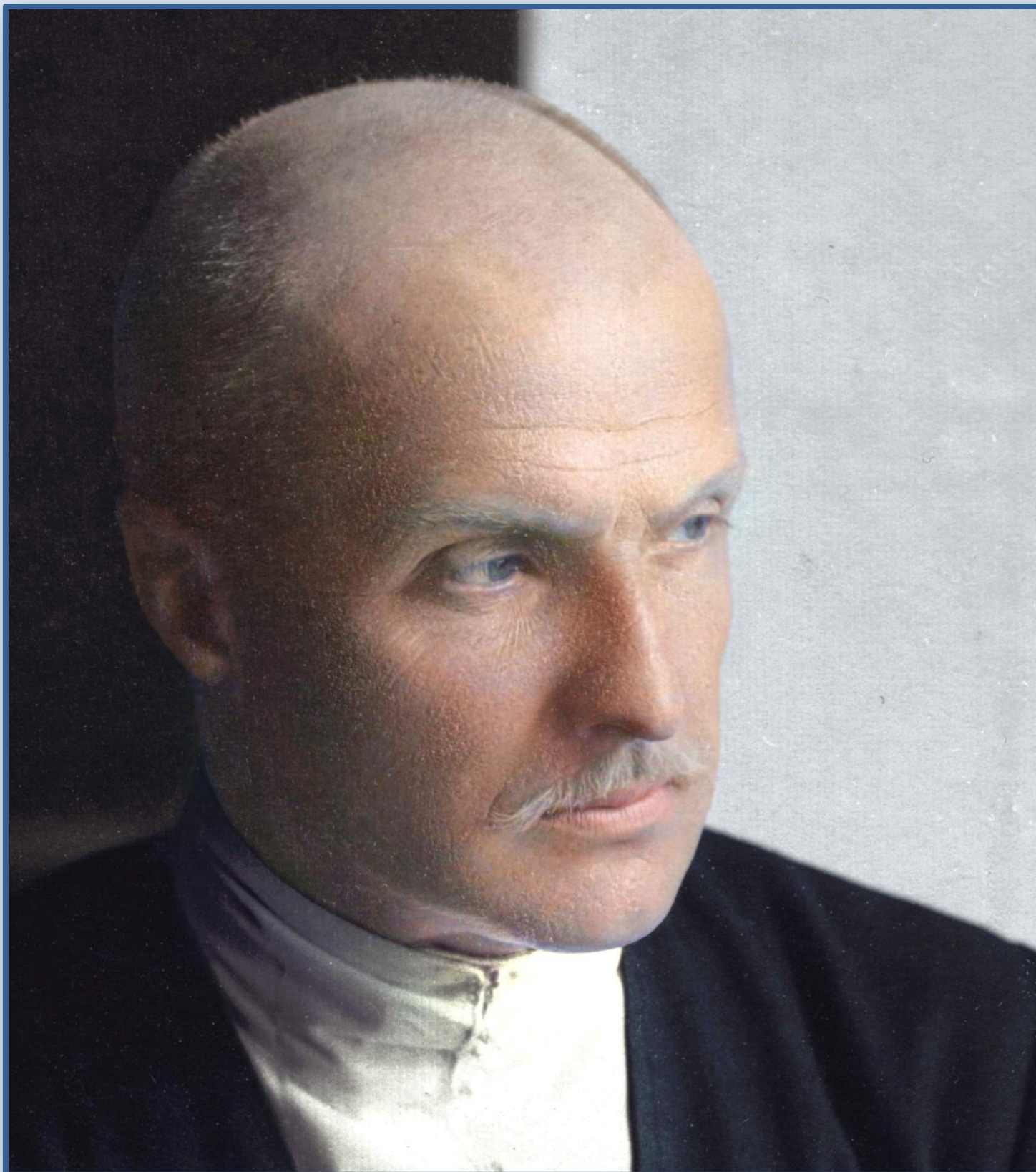

Поборник Незалежності

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної військової адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеся Гончара

Поборник Незалежності

До 150-річчя від дня народження Павла Скоропадського

Біобібліографічний покажчик

УДК 016:94(477)«19»Скоропадський
По 41

Укладач: *Надія Карпінська*

Поборник Незалежності : до 150-річчя від дня народження Павла Скоропадського : біобібліограф. покажч. / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олеся Гончара ; уклад. Н. Карпінська. – Полтава, 2023. – 40 с.

Павла Скоропадського можна назвати однією з найбільш суперечливих постатей в історії України – досі не стихають дискусії щодо оцінок його діяльності як політичного і державного діяча. Найбільш палкі суперечки точаться довкола грамоти П. Скоропадського про федерацію України з Росією.

Рекомендовано старшокласникам, студентам, викладачам та всім, хто цікавиться минулим України.

З М І С Т

<i>Переднє слово</i>	4
<i>Сходами військової кар'єри</i>	6
<i>Шлях до гетьманської булави</i>	9
<i>Українізація</i>	11
<i>Падіння Гетьманату</i>	17
<i>Спогади Павла Скоропадського</i>	19
<i>Прорахунки Павла Скоропадського</i>	23
<i>Ще й досі не оцінений...</i>	25
<i>Цікаві факти про Павла Скоропадського</i>	26
<i>Вислови Павла Скоропадського</i>	27
<i>Важливі дати</i>	29
<i>Бібліографічні посилання</i>	30
<i>Електронні ресурси</i>	37
<i>Фільми про Павла Скоропадського</i>	39

Переднє слово

Черговий біобібліографічний покажчик з Серії «Титани, які зміцнюють націю» продовжує знайомити читачів з діяльністю видатних людей України. Постать Павла Скоропадського, 150-річчя якої припадає на травень нинішнього року, належить до тих дійових осіб історії, навколо котрих завжди точаться запеклі дискусії.

Павло Скоропадський, нащадок старого українського козацько-шляхетського роду, збудував блискучу військову кар'єру, брав участь у російсько-японській та Першій світовій війнах. А під час революційних подій в Україні у 1917 році делегати з'їзду Вільного козацтва в Чигирині обрали його своїм отаманом.

За його правління було налагоджено дієздатну адміністративну систему управління, розбудовувалися освіта, наука, державний апарат.

Йому були чужі соціалістичні ідеї Центральної Ради, першого українського парламенту. А після більшовицького перевороту в Петербурзі він погодився з першими універсалами нової влади про незалежність України.

У лютому-березні 1918 року російські більшовики вдерлися в Україну і на три тижні зайняли Київ. Центральна Рада евакуювалася з міста, і незабаром туди увійшли німецькі війська, за підтримки яких Скоропадський проголосив себе гетьманом України.

За сім з половиною місяців гетьманату в країні встановилася економічна стабільність. На міжнародній арені Українська держава здобула широке визнання, але найбільших досягнень вона домоглась у сферах культурного будівництва. За сприяння Скоропадського було відкрито Академію наук, Національний історичний музей, 150 українських шкіл, для яких було видано кілька мільйонів підручників рідною мовою. У грудні 1918 року через політичні розбіжності владу Скоропадського було повалено, сам він змушений був зректися гетьманства і емігрувати. Проте загальний стан України протягом правління Павла Скоропадського більшість неупереджених спостерігачів оцінювали як блискучий. Серед країн, що виникли на уламках Російської імперії, Україна єдина змогла забезпечити спокій та лад, сталу економіку й фінанси.

Друзі та шанувальники вважали Скоропадського хороброю, привітною, симпатичною людиною – справжнім джентльменом. Інші не поділяли цієї характеристики. Більшість сучасників свідчили: Скоропадський був «не підготовлений до керівництва державою». «М'який до безхарактерності, доброзичливий до легкодумства», – так характеризували гетьмана ті, хто близько його знали. Троцький називав Скоропадського українським Бонапартом, Денікін – другим Мазепою. Оцінювати Скоропадського можна і як «лиходія», і як «праведника», але саме своєю неоднозначністю він і цікавий.

Тому вагомість постаті гетьмана Павла Скоропадського, певно, у тому, що його зусиллями була вписана гідна сторінка в історію українського державотворення. Його політична діяльність привертає найпильнішу увагу дослідників.

Біобібліографічний покажчик «Поборник Незалежності» є систематизованим виданням, складеним з метою популяризації як книжкових видань так і публікацій з періодичних видань, а також інтернет-ресурсів. Загальний обсяг біобібліографічного видання представлений документами, які знаходяться у бібліотеці і вийшли друком з 1999 року. А це понад 100 джерел інформації, серед яких: монографії, навчальні посібники, підручники, тези, історичні нариси, довідкові видання, статті з періодичних видань тощо. Джерелами відбору документів були каталоги і картотеки Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеся Гончара. Бібліографічний опис матеріалів здійснений відповідно до діючих стандартів з бібліотечної справи.

Покажчик призначений для викладачів, студентів, працівників освіти, бібліотекарів і може бути корисним як для навчання так і для саморозвитку.

Електронна версія покажчика розміщена на веб-сайті Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеся Гончара https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=28&Itemid=28&lang=uk і Блогу «Світ бібліографа» <https://polbibliograf.blogspot.com>

Сходами військової кар'єри

Павло Скоропадський народився 15 травня 1873 р. у німецькому курортному містечку Вісбаден, в родині офіцера російської армії Петра Скоропадського. Там його мати, Марія Миклашевська, проходила курс лікування. В Німеччині малий Павло проживав до 5 років. Першою мовою, якою він почав розмовляти, була німецька.

Дитинство Павла минало у мальовничому Тростянці, що на Полтавщині, у маєтку дідуся Івана Михайловича, де зберігалася зібрана предками величезна колекція предметів української старовини, портретів визначних діячів. У повсякденному житті родина дотримувалася старих українських звичаїв. Батьки виховували дітей у патріотичному дусі, прищеплювали любов до славетного минулого України, розповідали про героїчні подвиги козаків. Великий вплив на формування світогляду майбутнього гетьмана справив його дід Іван, багаторічний предводитель дворянства Полтавської губернії. Він чудово володів українською, запрошував до себе кобзарів, розповідав онукам про славетні часи української минувшини.

Напевно, розповіді дідуся й шляхетські традиції роду, серед яких найзнаменитішим був гетьман Іван Скоропадський, вплинули на рішення Павла йти у військову справу.

Скоропадські – давній і досить відомий український рід. Його історія простежується від уманського козака Федора Скоропадського, який був учасником національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького й загинув у битві з поляками під Жовтими Водами. Скоропадські мали родинні зв'язки з найвпливовішими сім'ями України: Апостолами, Гамаліями, Кочубеями, Лизогубами, Миклашевськими, Полуботками, Розумовськими, а тітка Павла Петровича Єлизавета Милорадович у часи царської заборони на українське слово підтримувала українські видання й була засновницею в 1873 р. Наукового товариства імені Шевченка у Львові, а з 1878-го – очолювала Полтавське філантропічне товариство. Українофілами були батько й дід майбутнього гетьмана.

Початкову освіту Павло отримав у Стародубській гімназії, після якої вирішив йти традиційним для свого оточення шляхом і зробити військову кар'єру. У 1886 р. він поїхав до Петербурга, у Пажеський корпус – елітний військовий навчальний заклад царської Росії. Після його закінчення в 1893 р., отримавши звання корнета, став офіцером Кавалергардського полку, де виконував обов'язки командира ескадрону. Деякий час Скоропадський навчався в Сорбонні.

Зі своєю дружиною – донькою генерал-ад'юнта П. Дурново та княгині М. Кочубей Олександром, Павло Петрович познайомився під час служби (дівчина працювала сестрою милосердя в санітарному поїзді). Спочатку батьки нареченої були проти такого союзу, але це не завадило молодят побратися. В січні 1898 р. відбулося їхнє весілля, а незабаром у Скоропадських народилися дві дочки, Марія та Єлизавета, і три сини – Петро, Данило й Павло. Сімейне життя Скоропадського склалося вдало. Дружина в усьому підтримувала свого чоловіка, була йому вірним радником.

Кар'єра П. Скоропадського справді була стрімкою й блискучою: корнет гвардійського Кавалергардського полку, командир ескадрону, полковий ад'ютант. Під час війни з Японією – есаул Верхньоудинського козачого полку, командир сотні 2-го Читинського полку Забайкальського козачого війська. За виявлений героїзм П. Скоропадський був нагороджений Золотою Георгіївською зброєю. У грудні 1905 р. Микола II призначив Скоропадського своїм флігель-ад'ютантом, а у квітні 1910-го Павло Петрович став командиром 20-го драгунського Фінляндського полку, через рік – командиром лейб-гвардійського кінного полку. У березні 1912 р. йому було присвоєно звання генерал-майора.

У перші дні Першої світової війни він вирушив на фронт, і вже в серпні 1914 р. полк генерала П. Скоропадського відзначився в бою під Краупішкеном. Після цієї баталії Павло Петрович одержав нагороду за мужність і героїзм – орден Святого Георгія IV ступеня. Невдовзі П. Скоропадського призначили командуючим Першої гвардійської кавалерійської

дивізії, а влітку 1916 р. йому присвоїли звання генерал-лейтенанта.

За свою службу П. Скоропадський багато разів був відзначений почесними нагородами:

- орденами Святої Анни IV ступеня (1904);
- Святої Анни III ступеня з мечами і бантом (1904);
- Святого Станіслава II ступеня з мечами (1905);
- Святого Володимира IV ступеня з мечами і бантом (1905);
- Святої Анни II ступеня з мечами (1906);
- Святого Володимира III ступеня (1909);
- Святого Георгія IV ступеня (1914);
- орденом Червоного орла (1918).

Після отримання влітку 1916 року чину генерал-лейтенанта Павло Скоропадський 22 січня 1917 року приймає командування 34-м армійським корпусом, який розташовувався на теренах України. Перебуваючи на посаді командувача цього корпусу, Павло Петрович уперше ознайомився з масовим українським революційним рухом. Саме тут його застала звістка про Лютневу революцію та про відречення від престолу царя. У революційному хаосі, що охопив суспільство й армію, П. Скоропадському вдалося в довірених йому частинах підтримувати високу дисципліну та боєздатність.

У надзвичайно мінливій політичній ситуації необхідно було приймати неординарні рішення. Одним з них стало проведення на вимогу українських військових українізації підпорядкованих П. Скоропадському бойових частин у серпні 1917 року: особистий склад набирався з українців, у війську поряд з російською вводилася національна українська символіка та запроваджувалася українська мова. Ставка головнокомандувача санкціонувала реорганізацію очолюваного П. Скоропадським 34-го корпусу в Перший український корпус.

Особиста мужність, уміле командування сприяли стрімкому зростанню популярності генерал-лейтенанта П. Скоропадського не тільки серед військових, а й у суспільстві взагалі. У жовтні 1917 року в Чигирині, першій гетьманській столиці України, з'їзд Вільного козацтва, делегати якого представляли всі українські губернії та Кубань, обрав Павла Петровича отаманом Вільного українського козацтва. Зростаючий авторитет українського генерала, гідність і незалежність, з якими він тримався, й особливо аристократизм насторожували керівництво Української Народної Республіки (УНР), проте П. Скоропадський жодного разу не перевищив повноважень і в тогочасній українській складній обстановці діяв у інтересах України та її уряду.

Маловідомим, але надзвичайно важливим епізодом в історії України 1917 р. була невдала спроба пробільшовицьких армійських частин скинути Центральну Раду, зірвана завдяки рішучим діям П. Скоропадського: наприкінці жовтня заітований більшовиками другий гвардійський корпус оголив велику ділянку фронту й, захопивши Вінницю та Жмеринку, рушив на Київ. Але Перший український корпус Скоропадського 4-5 листопада в районі вузлової залізничної

станції Козятин роззброїв цей корпус, війська генерал-лейтенанта отримали блискучу перемогу в цій баталії. Безпека Української Народної Республіки, проголошеної III Універсалом Центральної Ради 7 листопада 1917 року була гарантована завдяки професійним діям кадрових проукраїнських військових під керівництвом П. Скоропадського. Але через зраду та інтриги, спрямовані урядом проти цього видатного військового діяча, його зразковий 60-тисячний корпус напередодні зими залишився без продовольства, теплого одягу та взуття, якими в той час були завалені військові склади в Києві. Так дії деморалізували бійців, і в грудні 1917 р. вони почали розходитись по домівках. Зазнаючи постійного тиску з боку керівництва Центральної Ради, П. Скоропадський заради порятунку корпусу напередодні 1918 року змушений був подати у відставку.

Шлях до гетьманської булави

Ситуація докорінно змінилася після того, як Центральна Рада підписала 9 лютого 1918 року мирну угоду у Бресті, і в Україну як союзники увійшли німецькі та австро-угорські війська. За їхньою допомогою вдалося вигнати «червоних» росіян.

Але умови, продиктовані союзниками, були досить обтяжливими. За Брестським договором Україна мала до 31 липня 1918 р. поставити до Німеччини й Австро-Угорщини 60 млн. пудів хліба, 2750 тис. пудів м'яса та іншу сільгосппродукцію й промислову сировину. Проте німці та австрійці не задовольнилися роллю найманців, а проводили власну політику задля отримання продовольства та сировини.

Вони швидко переконалися в нездатності керівництва українського уряду навести лад і спокій у країні власними силами. Німецьке військове командування, зокрема генерал Гренер, наполягало на зміні уряду. Поза увагою генерала Гренера не могла залишитися діяльність новоствореної організації консервативно-ліберального спрямування – Української народної громади та її лідера Павла Скоропадського. Адже він мав дві незаперечні переваги – бойовий генерал і нащадок українського гетьманського роду.

Його належність до великих землевласників була запорукою проведення майбутнім урядом несоціалістичної аграрної політики, бо він був затребуваний впливовою й власницькою частиною суспільства, якій було що втрачати внаслідок соціальних експериментів Центральної Ради.

29 квітня близько 11-ї години у київському цирку Петра Крутикова Нірро Palace розпочав роботу Хліборобський конгрес. Провідну роль на ньому відігравало керівництво Союзу земельних власників, яке взяло на себе реалізацію сценарію, кульмінацією якого мало стати проголошення Павла Скоропадського гетьманом України.

Такий сценарій був динамічно реалізований президією конгресу. Події розвивалися так стрімко, що критика Центральної Ради невдовзі змінилася

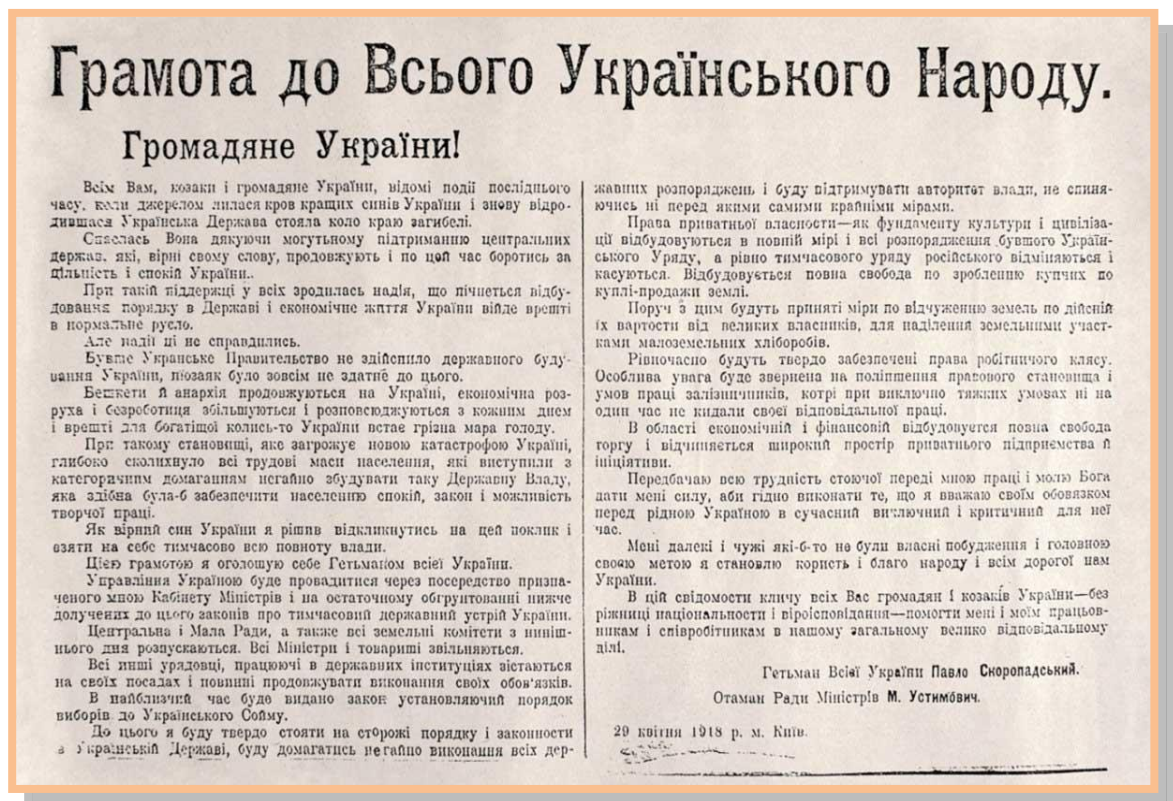
настійними вимогами «сильної влади», «диктатора» і, нарешті, скандуванням: «Гетьмана треба!»

У серпні 1918 року Павло Петрович створив політичну організацію «Українська Громада» (пізніше – «Українська Народна Громада»), куди увійшли військовики та землевласники і яка була опозиційною до Центральної Ради. Вона встановила тісний контакт з Українською демократично-хліборобською партією та Союзом земельних власників, щоб домогтися спільними зусиллями зміни тодішнього уряду і покращити внутрішньо-економічну політику в Україні. «Українська Народна Громада», незадоволена політикою Центральної Ради, розпочала підготовку до державного перевороту. За допомогою деяких політичних сил та німецького командування, П. Скоропадський здійснив переворот, у результаті якого 29 квітня 1918 року у Києві Всеукраїнський з'їзд хліборобів одностайно обрав Павла Скоропадського гетьманом України і проголосив про створення Української Держави.

У Софійському соборі єпископ Никодим здійснив миропомазання гетьмана, а на Софійському майдані відслужили урочистий молебень. Тоді ж опубліковано «Грамоту до всього українського народу», де гетьман заявляв, що тимчасово взяв на себе всю повноту влади.

Він пояснював, що до такого кроку його примусила загроза нової катастрофи України і категоричні домагання трудових мас населення «негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці».

До «Грамоти» додавалися «Закони про тимчасовий державний устрій України».

Українізація

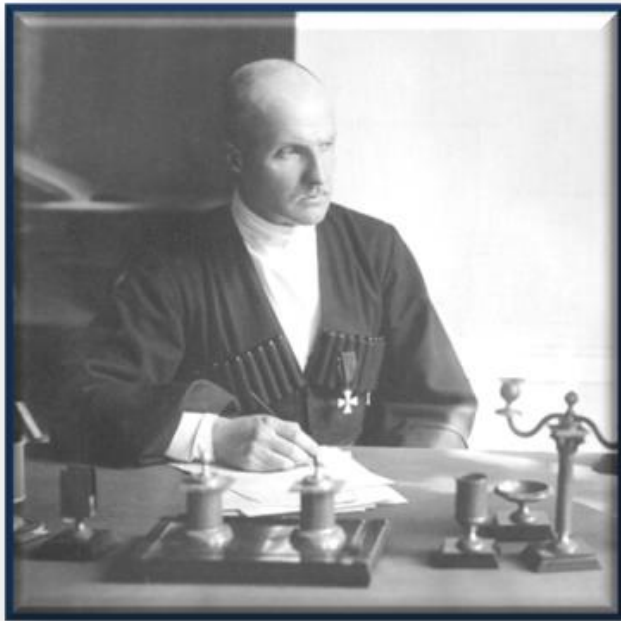
«Грамота» гетьмана та «Закони про тимчасовий державний устрій України» стали конституційною основою Української держави.

За Скоропадського був запроваджений курс на українізацію держапарату.

Важливого значення гетьман надавав мові. До 1917-го українською він не володів, хоча добре її розумів. Опанувати мову допомогло рішення «стати українцем» і заняття з підручником. Сучасники пригадували, що гетьман «весь час говорив доброю українською, у доброму «полтавському діалекті», зовсім несогірше від тогочасного пересічного інтелігента». Перед усіма держслужбовцями Скоропадський поставив чітку вимогу: протягом трьох місяців оволодіти українською і перейти на неї в урядовій роботі. Запеклий опонент Гетьманату Володимир Винниченко писав, що «це заявлялося з такою пресерйозною міною, що бідні руські чиновнички, що позасідали на посадах, поперелякувались і кинулись учити українську мову. Книгарні, українські і неукраїнські, найкраще торгували українськими словниками та граматиками за тих чудернацьких часів скакання руської реакції по-українськи».

Згідно з Законом про тимчасовий державний устрій Української держави, у руках гетьмана зосереджувалася вся верховна влада: формування уряду, військового командування, зовнішня політика, однак у перспективі повноваження гетьмана мав обмежити законодавчий орган – сейм України. Найвищою державною інстанцією став Державний сенат. Гетьманський уряд, в основному, складався з кваліфікованих спеціалістів, до нього потрапило й кілька фахівців з розформованого Кабінету Міністрів Центральної Ради. Головою виконавчого органу гетьман призначив голову земства Полтавської губернії, російського октябриста Ф. Лизогуба (сина одного з найближчих друзів Т. Шевченка). Дмитро Дорошенко став міністром закордонних справ.

Для швидкого впорядкування місцевої адміністрації уряд відродив існуючу раніше схему територіально-адміністративного устрою. Київ, Одесу, Миколаїв як стратегічні центри виділено в окремі адміністративні одиниці (градоначальства) на чолі зі столичним і міським отаманами. Гетьманська влада відновила приватну власність, у тому числі й на землю, створила умови для швидкого поновлення роботи всіх сфер життя країни. За кілька тижнів було розроблено й прийнято державний бюджет, забезпечено стабільність національної валюти. Економічному зростанню значною мірою сприяв інтенсивний розвиток торгівлі з Німеччиною, яка закуповувала українську сільськогосподарську продукцію, сировину й постачала високоякісні промислові товари. Було налагоджено залізничне сполучення й упорядковано фінансову систему – за доби Гетьманату запроваджено гривню та засновано низку українських банків.

Універсалом гетьмана було поновлено стан українського козацтва. Козаків розглядали як середніх землевласників, здатних вирішити продовольчу проблему, і водночас як Національну гвардію. До козачого реєстру було включено 159 тис. родин. Очолював Українське козацтво гетьман, йому підпорядковувались призначені ним кошові отамани – найкращі військовики та представники відомих козачих родин.

Очоливши Українську державу, Павло Петрович почав відновлювати в Україні порядок, зміцнювати її міжнародні позиції,

робити інші важливі кроки державотворення: повноважень у нього вистачало.

Попри всю складність ситуації, в якій перебувала Українська держава, одним із ключових питань для нього було створення боєздатного війська. Пізніше, перебуваючи в еміграції, Скоропадський писав, що без нього «Україна як суверенна держава ніколи, ні за яких умов не могла відбутись». На відміну від своїх попередників-соціалістів, які вважали, що «Україні армія не потрібна», Скоропадський приділяв їй велику увагу з перших днів свого гетьманування. Наприклад, розпочав роботу зі створення 8 військових корпусів і 5 кінних дивізій, а загальна чисельність Українського війська у мирний час, на думку генерала Скоропадського, мала становити 310 тисяч вояків!

Зауважимо, що процес створення власної армії був складним. Насамперед через позицію Німеччини, адже вона отримувала плату за надані військові послуги. І все ж у липні-жовтні в Києві було сформовано дивізію під командуванням генерала В. Клименка, яка налічувала понад 5 тисяч осіб. Правда, до дивізії набирали представників заможного селянства і вона вважалася ледь не особистою гвардією гетьмана...

Планувалося створення мережі військових шкіл, військової академії. 24 липня з'явився закон про загальну військову повинність, який передбачав призв до війська вже у жовтні. Це дозволило б мати армію чисельністю понад 80 тисяч. У липні було сформовану Гвардійську дивізію, чисельність якої сягала 5 тисяч вояків.

Наприкінці літа у Білій Церкві було сформовано окремий загін Січових стрільців під командуванням полковника Євгена Коновальця, а у жовтні 1918-го – Особливий корпус, який підпорядковувався виключно гетьманові.

Створюючи національну армію, Скоропадський зіштовхнувся з багатьма проблемами і труднощами. Наприклад, командування австро-німецьких військ, які і забезпечили значною мірою йому прихід до влади, побоювалося боєздатної армії, на яку він міг би опиратися.

Керівництво Німеччини теж вагалось у цьому питанні, та завдяки проявленій наполегливості, дипломатичному хисту Скоропадському вдалося досягти згоди кайзера Вільгельма Другого на створення армії. Більш того, він навіть домогся від нього передачі Українській державі Чорноморського флоту, захопленого німцями у росіян!..

Усього ж за короткий час гетьман сформував 60-тисячну регулярну армію, для керівництва якою було створено Генеральний штаб, штабні структури у восьми територіальних корпусах. До весни 1919 року її чисельність мала бути доведена до 300 тис. До збройних сил залучати лише тих, хто був щиро відданий ідеї незалежної України. Також в армії було введено погони та військові звання, затверджено текст урочистої присяги на вірність Гетьману, заборонено політичну діяльність у військах, забезпечено перехід до схеми підготовки офіцерів: кадетський корпус – загальна козацька військова школа – Академія Генерального штабу. За сприяння гетьмана почалася розбудова військових портів в Одесі, Миколаєві, Севастополі, Маріуполі, формування та оновлення українського флоту. Міністерством морських справ було ухвалено закони про уніформу й

військові прапори для нього.

Внутрішньополітична стабілізація та економічне зростання, що почалися у травні-червні 1918 року сприяли зміцненню позицій Української Держави на міжнародній арені. Крім Німеччини, дипломатичні відносини було встановлено з Австро-

Угорщиною, Туреччиною, Болгарією, Швецією, Норвегією, Данією, Нідерландами, Іспанією, Швейцарією, а також державними утвореннями, що виникли на території колишньої Російської імперії: козачими Доном і Кубанню, Грузією та Фінляндією. З місцевим урядом Криму велися переговори про входження півострова до складу України на правах автономії, з Румунією – про статус Бессарабії.

Дізнавшись, що Центральна Рада на переговорах у Бресті відмовилася від Криму, Скоропадський сказав: «Україна не може існувати без Криму – це буде якийсь тулуб без ніг». І, ставши гетьманом України, він домігся повернення півострова до складу України на правах автономії. Сьогодні, зважаючи на зроблене гетьманом, його б назвали ефективним кризовим менеджером...

«Україна не може існувати без Криму – це буде якийсь тулуб без ніг»

(П. Скоропадський)

Відбулися переговори і з радянською Росією, яка 23 травня 1918 року визнала гетьманську Україну незалежною. Виключно дипломатичними зусиллями до Української держави було прилучено: Гомельський повіт Могилівської губернії, Путивльський і Рильський повіти Курської губернії – до Чернігівщини, інші українські повіти Курщини (Суджанський, Гайворонський, Білгородський, Корочанський), а також Валуйський повіт Воронежської губернії – до Харківської губернії України. Річицький, Пінський і Мозирський повіти Мінської губернії було об'єднано в окремий округ (Староство) у складі Української держави. Уперше за сотню років інтегрували в українську державно-політичну систему Холмщину, Підляшшя, 12 повітів Берестейщини.

Але найбільших досягнень Українська гетьманська держава 1918 року домоглась у сферах внутрішнього життя, які Скоропадський вважав суто національними.

Україна досягла певних успіхів у галузі науки, освіти та культури.

Кульмінацією розвитку тогочасного наукового життя стало відкриття в листопаді 1918 року Української академії наук (УАН). Цьому передувала діяльність Українського наукового товариства в 1917 році. За Гетьманату з травня 1918-го справою створення УАН опікувався міністр народної освіти та мистецтва Микола Василенко. Він про це зауважував: *«Думка про утворення Академії вже давно виникла серед українських вчених. Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові, перше підняло це питання, до вирішення якого взагалі підходили близько... Тепер до цього ...є нові сприяючі обставини, і завдання утворення в Києві Української Академії наук бере на себе Українська Держава. Це завдання – діло державної ваги, і вирішити його не під силу приватному товариству. Участь держави ...дасть можливість здійснити думку про утворення в Києві Академії наук хутко і поставити її існування на твердий ґрунт. Академія мусить згуртувати навколо себе наукові сили»*. Справді, на той час в Україні існували наукові товариства у Львові та Києві. Структурою та

діяльністю вони були подібні до академії наук, але функціонували за рахунок приватної ініціативи та пожертв.

У період Гетьманату спеціальна комісія активно запрацювала над відповідним законопроектом. 14 листопада гетьман затвердив Закон «Про заснування Української академії наук у Києві». 24 листопада відбулося її перше засідання. Академію очолив біохімік та організатор науки Володимир Вернадський. Неодмінним секретарем став сходовознавець Агатангел Кримський.

УАН мала три відділи: історико-філологічний (очолив Дмитро Багалій), фізико-математичний (на чолі з Миколою Кащенком) і соціальних наук (голував Орест Левицький). Також при УАН діяли постійні та тимчасові комісії за різними напрямками, наприклад, із вивчення природних багатств України, археографічна, «для складання словника живої української мови», «для складання біографічного словника діячів України», соціальних і правничих питань.

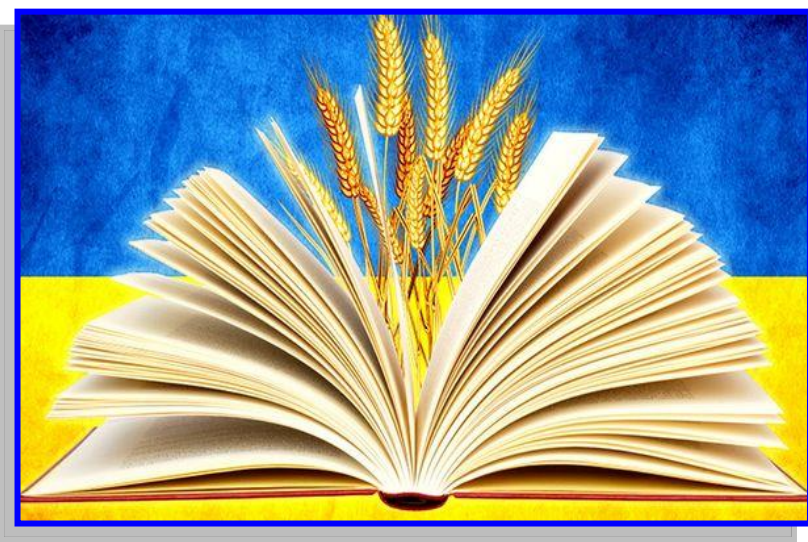
Питання освіти і культури вирішувалося не за рахунок механічного перейменування вже існуючих установ, а шляхом відкриття нових, під високим державним патронатом.

Також з'явилися українські університети – у Києві та Кам'янці-Подільському, ректором якого було обрано Івана Огієнка. У числі перших професорів були: літературознавець Леонід Білецький, історик Дмитро Дорошенко, письменник і поет Володимир Самійленко, етнограф і фольклорист Філарет Колесса.

Відомий історик Степан Томашівський слушно зауважив: *«Гетьман Скоропадський матиме на суді історії найкращих оборонців в особах української школи та науки; гробокопателі Гетьманичини були натомість гробокопателями української культури, і в цьому характері стануть вони перед лицем того ж суду».*

Розпочали свою роботу і історико-філологічний факультет у Полтаві, 150 українських гімназій, вийшло друком кілька мільйонів примірників українських підручників. Відбулося введення до навчання програм української мови, історії та географії як обов'язкових предметів. Для незаможних учнів гімназій

затверджувалось 350 іменних стипендій – імені Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка та інших письменників та діячів культури.

2 серпня 1918 року засновано Національну бібліотеку Української Держави (нині – Національна бібліотека України імені Володимира Вернадського). Розпочалося академічне видання творів Тараса Шевченка й Івана Франка.

За каденції Павла Скоропадського було засновано широку мережу загальнокультурних закладів та установ:

- ✓ Національний архів;
- ✓ Національну галерею мистецтв;
- ✓ Національний історичний музей;
- ✓ Національну бібліотеку;
- ✓ Український театр драми та опери;
- ✓ Українську капелу;
- ✓ Державний симфонічний оркестр;
- ✓ Український національний театр під керівництвом П. Саксаганського;
- ✓ Молодий театр Леся Курбаса тощо.

На Церковному соборі у Києві було створено Українську автокефальну православну церкву на чолі з митрополитом Василем Липківським.

З перших днів діяльності гетьманський уряд вживав заходів щодо нормалізації становища на селі, але аграрна реформа, що була найважливішою для країни, проводилася дуже повільно, хоча П. Скоропадський добре розумів її важливість. Створена ним комісія розробляла земельний проєкт з особливою старанністю. Передбачалося наділення малоземельних селян землею з державного фонду, створюваного за рахунок викупу державою надлишків земель у великих землевласників. Загалом ідея була прогресивною: передбачалося провести законодавчо оформлені перетворення в січні-лютому 1919 р., до початку польових робіт. Однак здійснитися багатьом іншим планам не судилося. Невизначеність становища селян та поміщиків викликала невдоволення з обох боків. Крім того, до своїх маєтків поверталися російські поміщики, відбираючи в селян землю з допомогою збройних загонів. Врешті, невирішеність аграрного питання і цілої низки інших знизили популярність П. Скоропадського серед населення і призвели до краху Гетьманату.

Падіння Гетьманату

Через політичні розбіжності розколовся кабінет міністрів Гетьмана. Намагаючись розрядити атмосферу, Павло Скоропадський 14 листопада 1918 року підписав Грамоту-маніфест до українського народу, який фактично зліквідував ідею побудови незалежної України на противагу розбудові Всеросійської Федерації, складовою частиною якої повинна була стати Україна. Цим Гетьман відвернув від себе українців і не зміг привернути російські кола.

У ніч на 14 грудня 1918-го гетьман Української держави підписав остаточне зречення: ***«Я, гетьман усієї України, протягом семи з половиною місяців докладав усіх моїх сил, щоб вивести край з того важкого становища, в якому він перебуває. Бог не дав мені сил справитися з цим завданням...»***.

Це зречення продемонструвало найвищий ступінь культури Павла Скоропадського як урядовця, його турботу про подальшу долю України.

Цього дня загони Директорії увійшли до міста, гетьмана було проголошено поза законом. Тим часом сам Павло Скоропадський на німецькому санітарному поїзді залишав Батьківщину назавжди...

Після зречення влади гетьман перейшов на нелегальне становище. Деякий час він переховувався у друзів, а потім перебрався з родиною за кордон. Невдовзі у Скоропадських народилася молодша дочка Олена. На якийсь час вони переїхали до Швейцарії, де зібралися всі члени сім'ї, змушені в різний час і різними шляхами покинути Батьківщину. До Берліна Скоропадські повернулися вже всі разом, оселившись у його передмісті – Ванзее. За кордоном колишній гетьман активно включився в політичне життя української діаспори. Він організував у Берліні Український науковий інститут, Українське товариство, матеріально допомагав українським студентам.

Відразу ж Павло Петрович почав писати книгу «Спомини», яка згодом стала цінним історичним джерелом. 1920 р. на вимогу друзів-емігрантів П. Скоропадський повернувся до активного політичного життя й очолив

Український союз землеробів-державників, організований його соратниками. Проте на початку 1930-х рр.. єдиний «Союз» розколовся. Прибічники гетьмана об'єдналися в «Союз гетьманців-державників». Завдяки зусиллям Павла Петровича філії гетьманського руху з'явилися не лише в Австрії та Німеччині, а й у Чехословаччині, Франції, Канаді, США та Польщі. Колишній гетьман усіляко сприяв організації 1925 р. Українського наукового інституту при берлінському університеті. У цьому інституті, що став справжнім центром української науки та культури в еміграції, працювали такі відомі вчені, як історик Д. Дорошенко та філософ. Д. Чижевський.

Коли до влади в Німеччині, прийшли нацисти, становище П. Скоропадського помітно ускладнилося. Не приймаючи їхньої ідеології, Павло Петрович напередодні Другої світової війни відправив до Англії сина Данила, у якому бачив продовжувача своєї справи. У цей час П. Скоропадський широко використовував свої знайомства для надання допомоги українським діячам, які зазнали переслідувань. Завдяки його зусиллям із німецьких концтаборів були звільнені А. Мельник, С. Бандера, Я. Стецько та інші українські емігранти. Сам же П. Скоропадський відмовився від пропозиції гітлерівців про співпрацю з ними.

16 квітня 1945 року під час бомбардування станції Платлінг біля Мюнхена Павло Петрович був смертельно поранений і через десять днів, 26 квітня, помер у шпиталі римо-католицького монастиря Меттен на руках своєї дочки Єлизавети, яка до останньої хвилини перебувала біля батька.

Павло Скоропадський щиро й до кінця був відданим ідеї української самостійної державності. Це переконливо засвідчила його донька Єлизавета, яка була при ньому в його останні хвилини: ***«Мій Батько до останнього вірив міцно в можливість здійснення великої Мети. Перед його духовними очима завжди стояла велика Українська держава».***

Коли війна закінчилася, родина перевезла його останки в Оберсдорф, на цвинтарі якого спочивають усі Скоропадські. Справу Павла Скоропадського продовжив його син Данило, інженер за освітою. Коли в 1957 р. він раптово помер, майже ні в кого не було сумнівів у причетності до цього радянських спецслужб.

Безжальна доля назавжди розлучила Павла Скоропадського з Україною, яка з дитинства була йому миліша за всі Петербурги й Відні. І хоча він більше ніколи не бачив Батьківщини, всі свої сили віддавав боротьбі за її волю й незалежність. Велика й незалежна Україна була метою й сенсом життя Павла Скоропадського.

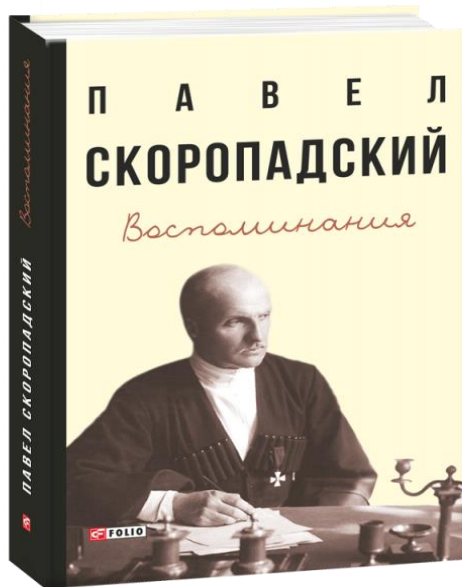

Спогади Павла Скоропадського

Опинившись у Берліні, Павло Скоропадський розпочав працювати над спогадами, у яких намагався підбити логічний підсумок своєї участі в українському державотворенні та з'ясувати в першу чергу для себе причини власної нищівної поразки.

За правилами жанру мемуари пишуться людьми, які творили історію – політичну, суспільну, військову, релігійну, мистецьку. А часто-густо ці історії взаємодіють між собою: дотикаються, взаємопроникають, переплітаються, доповнюють одна одну, конкурують.

Мемуари Павла Скоропадського не мають художньої вартості, вся їхня вартість – фактажна, документальна і – трохи – оцінкова, та цього цілком досить. Це – саме те, що треба, щоб скласти уявлення про епоху; ще одна і цього разу, здається, остання частинка панорамної складанки. «Спогади» розвіюють міф, який сформувався про Скоропадського, ще як він був при справах і невдовзі потому, як від них відійшов. Міф покликаний дискредитувати цю постать та її вчинки. Мовляв, гетьман прийшов до влади на німецьких багнетах, виконував волю і забаганки німців і постійно та в усьому озирався на них, був, отже, фігурою маріонетковою. По багатьох десятиріччях читач в Україні нарешті може почути слово скомпрометованого на своє не так виправдання, як пояснення дій.

BIZLIT

Скоропадський постає палкішим прихильником Антанти, ніж спілки Центральних держав, але найбільше – рідної України. Всі ймовірні і реальні союзи (ймовірних, виявилося, на жаль, щедріше, ніж реальних) цей державотворець пропускав крізь призму користі для української справи. Водночас йому лестить, як його приймає на найвищому рівні німецький кайзер. І ще довго, вже працюючи над мемуарами, Скоропадський перебуватиме в полоні

того єдиного державного візиту, коли його приймали як очільника своєї – напівнеіснуючої – держави. Скоропадський критично і з недовірою, яку він обґрунтовує численними прикладами і яка почасти накладається на «аферу Вільгельма фон Габсбурга» (в якому Скоропадський небезпідставно, проте й перебільшено вбачав претендента-самозванця на український трон), ставиться до австрійців, критикує присутність окупаційного війська, австрійського і німецького, від якого одночасно – радше від німецького, ніж австрійського – залежить і до сприяння якого змушений вдаватися, однак не завжди те сприяння

отримує. Чекання на спілку з Антантою перетворюється на марне уповання на невідь що, бо Антанта ладна підтримати в боротьбі з більшовиками білогвардійців, але аж ніяк не визнати незалежність України.

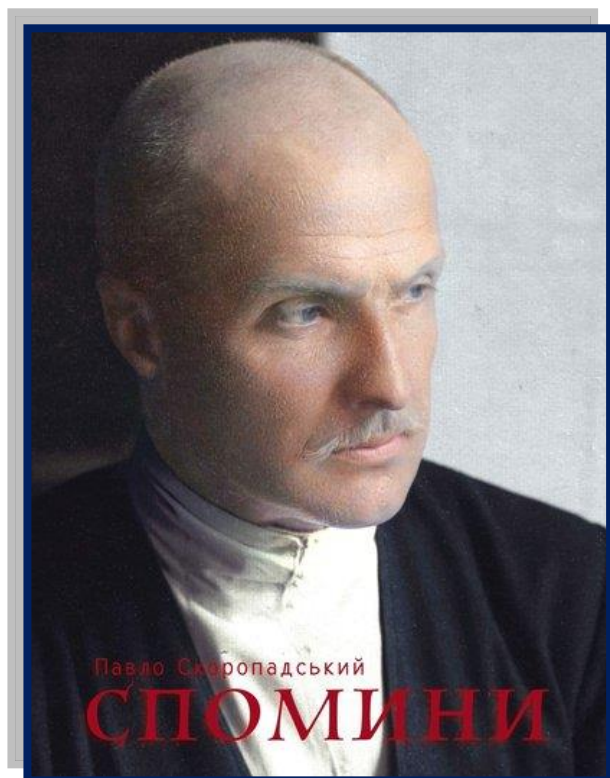
Ніхто з політиків-сучасників Скоропадського протягом такого стислого проміжку часу не зробив стільки для реального утвердження України як державного утворення, як він. Саме Скоропадський заклад підвалини численних інституцій, без яких неможливе функціонування державного механізму в якості експлікованої спільнотності. Ще більше його починань, про які довідуємося зі спогадів, зазнали з тих чи тих причин краху. Та в сенсі візій і зусиль щодо їх втілення гетьман був щонайсправжніший державотворець.

Водночас Скоропадський бачив Україну у федерації з Росією. Те, що він пропонував, – щось на кшталт Сполучених Штатів Росії, подібно до Сполучених Штатів Європи (за аналогією із США). *«Настане день, коли обидва велетенські об'єднання, Сполучені Штати Америки і Сполучені Штати Європи, повернуться обличчям одне до одного і через океан простягнуть одне одному руки»*, – саме ці слова з промови, виголошеної Віктором Гюго на Третньому конгресі миру двадцять першого серпня тисяча вісімсот сорок дев'ятого року, можна прочитати над погруддям французького письменника-романтика, громадського і політичного діяча в Національній асамблеї (Бурбонський палац). Ідея спільної європейської домівки, звісно, різнобарвніша і мультиплікативніша, вона еволюціонувала, прибираючи різних форм і спроб, що виходили від різних мислителів у різні часи, з різних середовищ і країн, і прибирали подоб тих чи тих утворень на європейському континенті. Вона бродить Європою незрівнянно довше за привид комунізму, і на відміну від останнього, ґрунтується не на помсті, а на бажанні єдності та процвітання для всіх.

Федераційна візія Скоропадського – утопія, яка не могла здійснитися. Це – очевидне донкіхотство і випадання з дійсності, що швидко змінювалася, і неврахування попередньої історії, передусім історії стосунків між Україною і Росією: здавалося б, трьох сотень років досить, щоб не піддатися ілюзіям. Водночас, якраз ці три сотні років і сформували Скоропадського, яким він був і яким постає зі сторінок мемуарів. Постає, до слова, чесно, відкрито, так що лише в окремих пасажах помітне дипломатичне лавірування, до якого автор вдається в бажанні не зіпсувати думку тих чи тих на той час живих і почасти активних учасників політичного процесу про себе і свою справу, переважно своїх давніх друзів або репрезентантів інших держав. У ці нечисленні миті рація державного діяча і дипломата бере гору над відвертістю як безумовним імперативом будь-якої сповідальності, зокрема й такої, як спогади.

«Доволі швидко переконавшись у марності сподівань, Скоропадський до самого кінця триматиметься за них. До самого кінця спогадів, бо невдовзі, в еміграції, він таки довершить персонально-світоглядну еволюцію: переставши бути гетьманом, стане українцем» (В'ячеслав Липинський). Та ця еволюція вже не віддзеркалиться на «Спогадах», автор свідомо відмовиться переробляти їх, адже вони – документ того часу і того, тодішнього Скоропадського; внести зміни –

означало б сфальшивити. Доба, в якій відбуваються події, описані в «Спогадах» Скоропадського, – прекрасна ілюстрація того, як українці поборювали одне одного, доки врешті втратили все, включно з тим, чого так і не здобули, зате марили і мріяли.

Ставлення гетьмана Скоропадського до галичан двоїсте. Левова частка приписаного Скоропадському (з того, на що доводилося натрапляти), – лише пів правди, вихопленої з канви тексту. Друга половина – як інший бік медалі. Тож, з одного боку, Скоропадський високо цінував галичан, з іншого, вважав їх – для нього і в його уявленні – децю чужими. Схоже, Скоропадський відчував, що галичани перебувають на тому рівні самоорганізації і самоусвідомлення, про яку він хіба міг і, мабуть, хотів, але в силу обставин, в яких сформувався, не дозволяв собі мріяти.

У «Спогадах» гетьман Павло Скоропадський постає драматичною постаттю, що її вихлюпнула на гребінь подій історія, в якій він відіграв ту роль, яку зміг. Він розірваний між російсько-офіцерським середовищем, на професійність якого розраховує, однак воно в абсолютній більшості вороже налаштоване до будь-якої ідеї України, хай федеративної чи – вже не кажучи – самостійної, і представниками українства, які жадають вагоміших і послідовніших кроків, на які гетьман – передусім світоглядно – не готовий.

На сторінках мемуарів автор портретує своїх визначних сучасників – однодумців, попутників, контрагентів, ворогів. Його головний ворог – більшовизм. Але – нота бене – саме тому, що ця ідеологія до неможливості занизила гуманістичну планку, освіту, філософічність, логіку дебатів і відкритого змагання ідей. Скоропадський розгортає також полеміку з Володимиром Винниченком і Симоном Петлюрою, віддаючи їм належне як у позитивному, так і в негативному. На сторінках «Спогадів» прекрасно зображено, як події випереджали дії і зводили нанівець задуми, як земля і час, злившись у хронотоп нестямства і божевілля, тікала з-під ніг цієї поміркованої, ліберально-консервативної особистості, яка прагнула для свого краю і народу найкращого, нічого не беручи для себе – жодних статків, маєтків, фінансів, а навпаки, втративши практично все, що мала.

Без «Спогадів» Павла Скоропадського не буде повної картини, так само як без спогадів інших учасників, хай по який бік барикад вони перебували – часто і, можливо, здебільшого по інший від автора, навіть тоді, коли були його міністрами, і в цьому його персональна драма. З усіх мемуарів діячів української революції, як умовно-узагальнено можна назвати події тисяча дев'ятсот сімнадцятого – двадцять першого років, спрямовані на здобуття власної державності, «Спогади» Скоропадського приходять до широкого українського загалу з найбільшим запізненням.

Видання містить післямови Ярослава Пеленського, Георгія Папакіна й упорядника Ігоря Гирича, а також вказівник імен. З російської «Спогади» переклала Елеонора Соловей. Переклад виконано грамотно, сприймається він на одному подиху – захопливе, драматичне читво, що дає чимало поживи для роздумів і проєкцій.

Приїхав парламентом начальник січовиків Коновалець і хотів мене бачити. Я не погодився, можливо, даремно, і послав його до Петра Яковича Дорошенка, але, очевидно, у них нічого не вийшло. Було великою помилкою з мого боку, що я його не прийняв. Час перемир'я погано був використаний нашими військами. Хоч було оголошено загальну мобілізацію, але ця мобілізація дала мало справді переконаного елемента, котрий бився би. Уже по початкові було видно, що вся буржуазія ставилася індиферентно і якимось вичікувально. Цікаво би знати, чи не шкодує вона тепер за ту свою позицію, коли її добряче пограбували, спершу війська Директорії, а потім і сама Директорія деякими розпорядженнями, що мало чим різнилися від більшовицьких, як, наприклад, конфіскацією всього срібла та золота в усіх ювелірних магазинах, накладанням заборон на всі поточні рахунки тощо, а потім прийшли більшовики. Якби не було повстання, північний більшовизм до нас ніколи б не проник, а із внутрішнім можна було б упоратися засобами міністерства внутрішніх справ. Ну, та тепер пізно про це говорити, помилки були з усіх боків.

З цих «Спогадів» добре видно, як історія часто твориться шляхом неприйнятих рішень, тоді вона є такою, якою ми знаємо її. Якби рішення приймалися, до того ж вчасно, ми мали б альтернативну історію. Та всі ми чудово знаємо, що альтернативної історії не існує, хіба множинність поглядів, тлумачень,

прочитань того, що сталося. Альтернативну історію можна розгорнути хіба на сторінках художніх творів, як, скажімо, Василя Кожелянка. Тож студіймо Скоропадського та інших діячів нашого політичного відродження. Говорімо зараз, щоб не було запізно. Робімо вчасно, бо потім: 1) не до цього; 2) годі надолужити і неможливо виправити; 3) коштує незрівнянно більше зусиль і ресурсів, з-поміж яких найголовніший – життя людини. На тлі історії воно – сміховинно коротке, саме тому заслуговує на більшу увагу і пошанівок.

Прорахунки Павла Скоропадського

Але, окрім досягнень, було і багато прорахунків, які, врешті-решт, виявилися для нього фатальними.

- **Повернення поміщиків у свої маєтки і репресії по відношенню до селян.**

У результаті цього на селі почався потужний повстанський рух. Цим відразу ж скористалися більшовики для своєї антиурядової агітації. Доклали для цього зусиль і колишні власники підприємств, поміщики, намагаючись за підтримки гетьманських властей повернути втрачене майно. Селяни, звичайно, не бажали його повертати і почали чинити спротив. Спочатку він мав ненасильницький характер: поля не оброблялися, робітники відмовлялися працювати. Але вже влітку у Київській і Чернігівській губерніях прокотилася хвиля селянських повстань, очолюваних лівими есерами та більшовиками. Іншим осередком селянського збройного опору став район с. Гуляйполе на Катеринославщині, де повстанців очолив Нестор Махно.

Проти Гетьманату виступили селянський та робітничий з'їзди, земський союз на чолі із Симоном Петлюрою, а Український національний союз, очолюваний Володимиром Винниченком, відкрито заявив про наміри усунути гетьмана від влади.

У Києві уже в середині травня виник центр опозиційного руху – Український національно-державний союз. Протистояння загострилося, коли керівництво УНДС перейняли українські соціал-демократи та есери. Очолені Володимиром Винниченком та Симоном Петлюрою, вони ввійшли до складу Союзу й перейменували його на Український національний союз, проголосивши встановлення законної влади.

Дійшло до того, що у вересні 1918-го Володимир Винниченко почав вести переговори з радянською стороною, пообіцявши більшовикам... легалізувати діяльність більшовицької партії!

- **Зосередження в своїх руках майже диктаторських повноважень.**

- **Заборона діяльності партій та фактична ліквідація українського парламентаризму.**
- **Аграрне питання на практиці залишилось невирішеним.** Селяни, які складали переважну більшість населення України, так нічого і не отримали.
- **Збільшення тривалості робочого дня до 12 годин в умовах, коли більшовики в Росії обіцяли лише 8.** Відповідно, росло соціальне невдоволення. Заборона страйків викликала опір робітників.
- **Зайняття чиновницьких посад переважно російськими фахівцями,** які ставилися до української справи досить нещиро.
- **Орієнтація тільки на заможні верстви населення,** нехтування інтересами бідноти і середнього класу. В умовах постреволюційної дійсності така політика призводила до невдоволення.
- **Повна залежність від німецько-австрійської військової адміністрації.** Передача їй багатьох урядових функцій, наприклад, дозвіл на здійснення військово-польових судів над українськими громадянами. В результаті, втративши німецьку підтримку, гетьманський уряд не зміг втримати владу і дуже швидко пав.
- **Ухвалення П. Скоропадським Акту про федерацію з майбутньою небільшовицькою Росією в останні дні свого правління.** Тим самим перекреслені головні досягнення на шляху державного будівництва.
- **Зважаючи на вкрай несприятливі обставини, Скоропадський почав шукати контактів із державами Антанти – Англією і Францією.** Знаючи про прихильність їх урядів до ідеї «єдиної і неподільної Росії», гетьман різко змінив ставлення до питання незалежності України. 14 листопада він видав грамоту, в якій йшлося про «відновлення великої Росії». Мине багато років і, перебуваючи в еміграції, визнає помилковість цього рішення. А тоді, після цієї заяви, від нього відвернулося навіть найближче оточення, що і призвело його до відсторонення від влади...

Ще й досі не оцінений...

Як громадський діяч і державотворець Павло Скоропадський ще й досі не оцінений і має право на більше у пам'яті нащадків.

Історична пам'ять про Павла Скоропадського поки відображена тільки в назві однієї з вулиць Києва і в меморіальній дошці на вулиці Інститутській в українській столиці.

Жестом вдячності за докладені до державного будівництва зусилля могло би стати зведення в Києві пам'ятника гетьману Скоропадському. Він, як мінімум, засвідчив би визнання ліберальної традиції та елітизму як засновників, що вплинули на перебіг української історії. Такий пам'ятник, звісно, хотілось би бачити на Печерських Липках – вже тому, що цей район міста був обраний гетьманом для резиденції – тут був епіцентр ухвалення рішень в Українській державі.

На Липській вулиці порожніє постамент від монумента Дмитрові Мануїльському, який було знесено в рамках декомунізації. У Києві 1918 року Мануїльський представляв інтереси більшовицької Росії. Глибоко символічним було б звести на цьому місці пам'ятник його політичному супротивнику – гетьману Скоропадському. Це показало би, чий політичний проєкт виявився більш життєздатним і хто переміг у довготривалій перспективі...

Пам'ятник Павлу Скоропадському мав би нагадувати українському політичному класу, якими би ми хотіли бачити українські політичні еліти – освіченими, патріотичними, компетентними. Найголовніше – ми очікуємо, що вони будуть щиро сповідувати цінності прав і свобод, будуватимуть правову Українську державу.

Цікаві факти про Павла Скоропадського

- ❖ *У молоді роки юний офіцер багато подорожував по країнах Європи та Близького Сходу. Слухав лекції в Сорбонні;*
- ❖ *Павло Скоропадський був одружений з російською дворянкою Олександрою Дурново, яка походила зі знаменитого українського роду Кочубеїв;*
- ❖ *Під час Російсько-японської війни кавалерійські підрозділи під керівництвом П. Скоропадського здійснювали блискавичні розвідувальні і диверсійні рейди по тилах супротивника. Сам командир неодноразово демонстрував приклади особистої мужності і завзятості;*
- ❖ *Під час наступу більшовиків на Київ у січні 1918 року колишній командир Першого Українського корпусу був змушений рятуватися, переодягнувшись простим селянином. А протягом місяця під час більшовицької окупації Києва він переховувався у квартирі, не виходячи на вулицю;*
- ❖ *Скоропадський відмовився зайняти під свою резиденцію колишній царський палац, де раніше розміщувався ревком більшовиків;*
- ❖ *Скоропадський дружив з іншим колишнім російським офіцером, а потім керівником незалежної Фінляндії маршалом Г. Маннергеймом;*
- ❖ *Австрійська окупаційна влада намагалася скомпрометувати гетьмана П. Скоропадського, змінивши його на свого висуванця Василя Вишиваного, який походив з імператорської сім'ї Габсбургів. Але керівнику Української держави, користуючись підтримкою німців, вдалося перемогти інтриганів;*
- ❖ *Деякі дослідники вважають, що саме Скоропадський домогся звільнення з німецького концтабору Бандери, Я. Стецька, Мельника.*

Вислови Павла Скоропадського

«Україна розумілась як славетне рідне минуле, але геть не пов'язувалась із теперішнім часом... Вся моя родина була глибоко віддана російським царям, але в усьому підкреслювалось якимось, що ми не великороси, а малоросіяни, як тоді казали, шляхетського походження. Одним словом, політики не було, але все українське було нам дорогим, і за нього тримались».

«Хоч би там що, а Україна в тій чи іншій формі буде. Не змусиш річку йти на-вспак, так само із народом: його не змусиш відмовитися від своїх ідеалів».

«Жахлива риса українців – нетерпимість і бажання домогтися всього одразу; щодо цього мене не здивує, якщо вони зазнають цілковитого провалу. Хто хоче все й одразу, той зрештою нічого не дістає. Мені постійно доводилося говорити їм про це, але для них це неприйнятно».

«Якщо ви, панове, коли-небудь будете в тих умовах, в яких був я, то, бажаючи вам добра, раджу: бережіть розумних, освічених, здатних до роботи людей, у нас їх можна по пальцях перелічити. Не присікуйтеся до дрібниць. Не длубайтесь в минулому ваших підлеглих, якщо в цю хвилину вони цінні своєю працею. За цю пораду ви мені потім подякуєте».

«Україна не може існувати, не володіючи Кримом, це буде якийсь тулуб без ніг. Крим має належати Україні, на яких умовах, це байдуже, чи буде це повне злиття, чи широка автономія, останнє повинно залежати від бажання самих кримців. Але нам потрібно бути цілком убезпеченими від ворожих дій з боку Криму. У сенсі ж економічному Крим, фактично, не може існувати без нас. Я рішуче наполягав перед німцями на передачі Криму на яких завгодно умовах, звичайно, беручи до уваги всі економічні, національні та

релігійні інтереси народонаселення. Німці вагалися, я наполягав максимально рішуче».

«Безмежно прив'язаний до нашого православ'я, але не можу без щирого жалю дивитися, на що перетворилася наша Церква завдяки ганебній політиці, яку вела стосовно неї стара урядова Росія. Віру задушено, убито все живе, святе в нашій релігії, загублено, а залишився якийсь мертовний, холодний обрядовий бік... Потрібно, аби вище духовенство призначалося з місцевих людей, треба воскресити православ'я, розпалити серця наші любов'ю до віри, як було у нас у давнину, а це тільки й можливо, коли люди, що стоять на чолі, самі житимуть інтересами народу і близько до нього стоятимуть. Серед теперішніх ієрархів багато дуже поважних людей. Але яким чином людина, що народилася і все життя пробула, скажімо, у Калузькій губернії, може сприйняти середовище та особливості населення Подільської губернії? Духовну відмінність поміж калузьким жителем і волинським такий ієрарх зазвичай пояснює прагненням до уніатства чи таємною роботою останнього. А це зовсім не так. Увесь світогляд мешканця півночі і півдня цілковито відмінні. Йому не подобається великоруський архієрей, але це аж ніяк не означає, що він тягне в унію. Остання робить великі успіхи у нас на Україні. Я певен, що ці успіхи тільки й можливі через той розлад, котрий існує у нас у Церкві».

«Я не маю сумніву, як не мав і раніше, що всілякі соціалістичні експерименти, в разі якщо уряд у нас був би соціалістичний, повели б негайно до того, що вся країна протягом шести тижнів стала б здобиччю всеосяжного молоха більшовизму. Більшовизм, знищивши всіляку культуру, перетворив би нашу країну на висохлу пустелю, де з часом усівся б капіталізм, але який!.. Не той слабкий, м'якотільний, який жеврів у нас досі, а всесильний бог, у ногах якого буде плазувати той таки народ».

Важливі дати

1873, 15 травня – Павло Скоропадський народився у німецькому місті Вісбадені. Дитинство провів у родовому маєтку в Тростянці на Полтавщині (тепер – Сумська область);

1886 – вступає до Петербурзького Пажеського корпусу; закінчив за сім років у чині корнета;

1897 – служить у Кавалергардському корпусі, дістає чин поручика;

1898 – одружується з генеральською донькою Олександрою Дурново.

Мали шестеро дітей: Петра (1900), Данила (1904), Павла (1916), Марію (1898), Єлизавету (1899), Олену (1919);

1917, 22 січня – командувач 34-го армійського, згодом 1-го Українського, Корпусу;

1918, 29 квітня – на Хліборобському конгресі, що відбувся в Києві за участю 8 тисяч делегатів, гетьманом України та главою держави було обрано генерала Павла Скоропадського;

1918, 1 липня – гетьман підписав Закон про громадянство Української держави;

1918, 8 липня – згідно із законом, підписаним гетьманом, створено вищу судову інституцію України – Сенат на чолі з Миколою Василенком;

1918, 16 липня – гетьман затвердив зразок морського прапора України;

1918, 17 липня – Указом гетьмана засновано Кам'янець-Подільський державний університет, першим ректором якого став Іван Огієнко;

1918, 24 липня – гетьман затвердив Закони про загальну військову повинність і кримінальну відповідальність за спекуляцію;

1918, 2 серпня – гетьман затвердив Закон про створення фонду Національної бібліотеки Української держави;

1918, 17 серпня – гетьман запровадив в Україні 8-годинний робочий день;

1918, жовтень – утворено Державний університет у Києві;

1918, 27 листопада – Указ гетьмана про утворення Всеукраїнської академії наук;

1918, 14 грудня – в умовах відсутності належної політичної підтримки гетьман Павло Скоропадський зрікся влади і передав її своєму урядові, у свою чергу, – Директорії УНР;

1919 – емігрує на Захід;

1945, 26 квітня – смертельно поранений при бомбардуванні Мюнхена, помирає в шпиталі монастиря Меттен. Похований в Оберстдорфі.

Бібліографічні посилання

- AVE : до 100-ліття гетьманату Павла Скоропадського / [упорядник І. Сюдюков]. – Київ : Видавництво ТОВ «Українська прес-група», 2018. – 680 с.
- «Бог не дав мені сил справитись із цим завданням» (Павло Петрович Скоропадський) // Солдатенко В. Ф. Проект «Україна». 1917-1920 рр. Постаті / В Солдатенко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 189-229.
- Бойко В. Три закони Гетьмана... / В. Бойко // День. – 2018. – 7 черв. – С. 4.
- Бондаренко Б. А де ж скарби гетьмана? / Б. Бондаренко // Історія плюс. – 2019. – № 7. – С. 18-19.
- Боротьба проти англо-французьких військ та білогвардійців у Північному Причорномор'ї (грудень 1918-початок 1919 рр.) // Гуржій О. І. Славетні битви від Донбасу до Карпат. Від Києва до Криму / О. І. Гуржій. – Київ: Арій, 2015. – С. 281-285.
- Бушак С. Останній гетьман України : [Павло Скоропадський] / С. Бушак // Історичний календар 2000. – Київ : [б. в], 1999. – Вип. 6. – С. 103-104.
- Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біографічні нариси : історичні та художні портрети / за редакцією В. І. Гусєва. – Київ : Вища школа, 2002. – 359 с.
- Володимир Шемет: «Із розповідей деяких гетьманців виходило, що Данила Скоропадського, ймовірно, отруїли в лондонському ресторані в лютому 1957 року» : [розмова з нащадком відомої української родини Володимиром Шеметом ; вів розмову І. Сюдюков] // День. – 2019. – 31 трав. – С. 18-19.
- Гай-Нижник П. Державний переворот 29 квітня 1918 р. : причини та перебіг захоплення влади П. Скоропадським / П. Гай-Нижник // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 132-164.
- Гайдук В. Гетьман України Павло Скоропадський – унікальна особистість світового рівня / В. Гайдук // Наука і суспільство. – 2018. – № 7-8. – С. 35-38.
- Галушко К. «Гідра» української контрреволюції / К. Галушко // Дзеркало тижня. – 2018. – 28 квіт. – С. 14.
- Гетьман Іван Скоропадський // Гуржій О. І. Історія козацтва. Держава-військо-битви / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – Київ : Арій, 2011. – С. 315-318.
- Гетьман Скоропадський дійсно прагнув дотримуватися моральних засад у політиці // День. – 2018. – 31 серп. – С. 6-7.
- Гетьманат в Україні другої половини XVII - кінця XVIII ст. // Петровський В.

Історія України: неупереджений погляд / В. Петровський. – Харків : Школа, 2008. – С. 126-212.

Гетьманат П. Скоропадського // Бойко О. Д. Історія України : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – Київ : Академвидав, 2010. – С. 335-340.

Гетьманська держава та Директорія УНР. Західноукраїнська Народна Республіка // Остафійчук В. Ф. Історія України: сучасне бачення : навч. посіб. / В. Ф. Остафійчук. – Київ : Знання-Прес, 2006. – С. 213-222.

Гетьманський переворот. П. Скоропадський. Внутрішня та зовнішня політика // Історія та правознавство. – 2020. – № 1-3. – С. 32-40.

Горобець В. Скоропадський Іван Ілліч – гетьман Лівобережної України, покровитель і меценат КМА. / В. Горобець // Києво-Могилянська Академія в іменах 17-18 ст. – Київ : Києво-Могилянська Академія, 2001. – С. 490-491.

Гошуляк І. Українська держава гетьмана П. Скоропадського / І. Гошуляк // Історичний календар'98 : науково-популярний та літературний альманах. Вип. 4 / упор. А. Денисенко. – Київ : [б. в.], 1997. – С. 115-117.

Гошуляк І. Українська держава Гетьмана Павла Скоропадського / І. Гошуляк // Історичний календар 2001. – Київ : [б. в.], 2001. – С. 243-246.

Градова А. Гетьмани України : історії про славу, мудрість і відвагу / А. Градова. – Харків : Аргумент Принт, 2015. – 352 с.

Громенко С. В. Скоропадський і Крим : від протистояння до приєднання / С. В. Громенко. – Київ : Наш формат, 2021. – 352 с.

Гуржій О. І. Іван Скоропадський / О. І. Гуржій. – Київ : Альтернатива, 2004. – 312 с.

Гуржій О. І. Павло Скоропадський / О. І. Гуржій, О. П. – Київ : Арій, 2013. – 384 с.

Гречило А. Проекти герба та печатки Української Держави Павла Скоропадського / А. Гречило // Відродження української національної символіки : збірка статей / упоряд. А. Бережина, А. Гречило, А. Малієнко. – Київ : Видавничий дім журналу «Пам'ятки України», 2021. – С. 346-352.

Держава і право за гетьманату П. Скоропадського // Іванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Іванов. – Київ : Атіка, 2007. – С. 350-363.

Державний переворот 29 квітня 1918 р. Сутність режиму П. Скоропадського // Політична історія України. XX століття. – Київ : Генеза, 2003. – Т. 2. – С. 217-231.

Дмитренко-Думич Ю. М. Український вузол : Гетьманська держава : художньо-публіцистичний роман-мозаїка / Ю. М. Дмитренко-Думич. – Кобеляки : Кобеляки. – 2000.

Журавльов Д. В. Хто є хто в українській історії / Д. В. Журавльов. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. – 416 с.

«Заради України мені і самого себе не шкода...» // Демократична Україна. 2018. – 27 квіт. – С. 9.

Захарченко П. Політико-правові засади формування національної політики української держави гетьмана Павла Скоропадського (1918 р.) : до 100-річчя її утворення / П. Захарченко // Право України. – 2018. – № 6. – С. 160-181.

Ємець В. Гетьман Скоропадський та перша капела кобзарів / В. Ємець // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 4. – С. 55-66.

Єрмолаєв В. Скоропадський Іван Ілліч : гетьман Лівобережної України / В. Єрмолаєв // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети. – Київ : Ін-Юре, 2002. – С. 127-129.

Іван Ілліч Скоропадський // Видатні українці. – Харків : Веста, 2008. – С. 51-52.

Іван Скоропадський // Венцева Н. Вивчення історичних постатей на уроках історії України у 8 класі / Н Венцева. – Харків : Основа, 2010. – 55-59. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство»; Вип. 9 (81))

Іван Скоропадський // Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біограф. нариси. Історич. та худож. портрети / В. І. Гусєв. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 209-212.

Іван Скоропадський // Пономарьов В. Рік української історії : календар-довідник / В. Пономарьов. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2013. – С. 354.

Іван Скоропадський // Український пантеон. – Київ : Балтія-Друк, 2013. – С. 104-107.

Кільосова О. Він любив Тростянець : [про родинне гніздо Скоропадських] / О. Кільосова // День. – 2018. – 6-7 лип. – С. 20.

Ковалевська О. Таємниці козацьких портретів / О. Ковалевська. – Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2019. – 288 с.

Копитько О. Скоропадський і АнтиСкоропадський / О. Копитько // День. – 2017. – 20-21 січ. – С. 14.

Костецька М. Зречення гетьмана Скоропадського / М. Костецька // Історія плюс. – 2021. – № 12. – С. 6-7.

Кравчук О. Управлінці Скоропадського: з ким гетьман будував державу? / О. Кравчук // Історичний калейдоскоп. – 2022. – № 1. – С. 28-35.

Крах гетьманщини // Історія України: нове бачення : навч. посіб. / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій ; під ред. В. А. Смолія. – Київ : Альтернатива, 2000. – С. 244-246.

Кульчинський С. Українська Держава Гетьмана Скоропадського /

С. Кульчинський // Український тиждень. – 2018. – № 13. – С. 40-42.

Литовченко Т. І. Принц України : [історичний детектив] / Т. І. Литовченко, О. О. Литовченко. – Харків : Фоліо, 2017. – 316 с.

Лук'янчук Г. 100-річчя української держави гетьмана Павла Скоропадського / Г. Лук'янчук // Слово Просвіти. – 2018. – 23 трав.-5 черв. – С. 12-13.

Мазур Є. Гетьманський переворот / Є. Мазур // Історія та правознавство. – 2019. – № 19-21. – С. 66-68.

Машевський О. Культурна політика Павла Скоропадського / О. Машевський // Історичний календар 2003. – Київ : [б. в], 2003. – С. 165-171.

Мельник Л. Гетьман Іван Скоропадський / Л. Мельник // Історичний календар'98 : науково-популярний та літературний альманах. Вип. 4 / упор. А. Денисенко. – Київ : [б. в.], 1997. – С. 317-319.

«Мирний договір» із Росією : (забутий урок, як більшовики «кинули» Скоропадського) // Україна молода. – 2019. – 26 листоп. – С. 11.

Михайлова О. З'єднати зв'язок часів, або Де має стояти пам'ятник Скоропадському / О. Михайлова // День. – 2018. – 19-20 січ. – С. 6-7.

«...надобно иметь и на него око, понеже он есть крефтура Мазепина: он его возглавил и обогатил» // Реєнт О. П., Коляда І. А. Усі гетьмани України : легенди-міфи-біографії / О. Реєнт, І. Коляда. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 321-335.

Останній гетьман Української Держави Павло Скоропадський : (до 140-річчя від дня народження великого гетьмана) : бібліогр. покажч. / укл. Ю. Круть ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ : [б. в.], 2013. – 48 с.

Останній гетьман. Незавершена подорож... // Українська культура. – 2018. – № 5-6.

Останній лицар Гетьманщини // Демократична Україна. – 2018. – 9 листоп. – С. 13.

Осташко Т. Альтернативи 1918 року / Т. Осташко // Український тиждень. – 2018. – № 17. – С. 40-43.

Отт-Скоропадська О. Остання з роду Скоропадських / О. Отт-Скоропадська ; пер. з нім. мови Г. Сварник. – 2-е вид., доп. – Львів : Літопис, 2013. – 556 с.

Павло Петрович Скоропадський // Вінцковський Т. С. Політичні діячі України: 1917-2004 рр. : навчальний посібник Т. Вінцковський. – Харків : Основа, 2005. – 18-21. – (Серія «Бібліотека журналу «Історія та правознавство», вип. 2).

Павло Петрович Скоропадський // Видатні українці. – Харків : Веста, 2008. – С. 73-76.

Павло Петрович Скоропадський // 100 великих українців. – Київ : Арій, 2010. – С. 330-336.

Павло Скоропадський (1873-1945) : (гетьман Української держави) // 100

найвідоміших українців / [під заг. ред. Ю. Павленка]. – [Київ] : КМ-БУКС, [2015]. – С. 406-415.

Павло Скоропадський (1873-1945) // Журавель Ю. Знай наших. Обличчя. Думки. Вчинки : ілюстр. книга про життя видатних синів та дочок нашої землі / Ю. Журавель. – Рівне : Діти підземелля, 2019. – Кн. 1. – С. 70-71.

Павло Скоропадський // Видатні постаті в історії України ХХ ст. – Київ : Кондор, 2011. – С. 315-318.

Павло Скоропадський // Нартов В. Видатні особистості України: факти, документи, оцінки / В. Нартов // Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 241-247.

Павло Скоропадський // Творці державного престижу / авт.-упоряд. М. Главицький, Н. Наумова. – Київ : ТОВ «Видавнича група КМ-БУКС», 2021. – С. 462-514.

Пам'ять і пам'ятники // Демократична Україна. – 2019. – 20 верес. – С. 10.

Панченко В. Винниченко і Скоропадський / В. Панченко // АВЕ. До 100-ліття Гетьманату Павла Скоропадського / за заг. ред. Л. Івшиної. – Київ : ТОВ «Українська прес-група», 2018. – С. 630-645.

Папакін Г. Ідея, час якої назрів : [Павло Скоропадський та Українська академія наук] / Г. Папакін // День. – 2018. – 16-17 листоп. – С. 21 ; 23-24 листоп. – С. 21.

Папакін Г. Гетьман Павло Скоропадський та українська академія наук: проблема пошуку президента / Г. Папакін // Український історичний журнал. – 2018. – № 6. – С. 53-72.

Папакін Г. Роки випробувань. Павло Скоропадський на еміграції: альтернатива 1919-1921 років / Г. Папакін // День. – 2021. – 9-10 лип. – С. 21 ; 16-17 лип. – С. 21 ; 23-24 лип. – С. 21.

Переворот Павла Скоропадського // Пономарьов В. М. Рік української історії : календар-довід. / В. М. Пономарьов. – Тернопіль : Богдан, 2013. – С. 142.

Поборник незалежності : до 140-річчя від дня народження П. П. Скоропадського // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ : [б. в], 2013. – № 2. – С. 98-108.

Поміркований гетьман // Шкільна бібліотека. – 2018. – № 4. – С. 50-54.

Прус Ф. Життя та діяльність гетьмана П. Скоропадського / Ф. Прус // Історія та правознавство. – 2020. – № 16-18. – С. 60-63.

Ралдугіна Т. Будуємо Україну для всіх / Т. Ралдугіна // День. – 2018. – 1-2 черв. – С. 20.

Реєнт О. П. Павло Скоропадський / О. П. Реєнт. – Київ : Альтернатива, 2003. – 304 с.

Рум'янцев В. О. Витоки, природа влади та правові засади української держави гетьмана Павла Скоропадського / В. О. Рум'янцев // Право України. – 2020. – № 1. – С. 225-241.

Рум'янцев В. Скоропадський Павло Петрович (1873-1945) : політичний діяч, гетьман Української Держави (1918 р.) / В. Рум'янцев // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети. – Київ : Ін-Юре, 2002. – С. 290-294.

Савченко В. А. Павло Скоропадський / В. А. Савченко. – Харків : Фоліо, 2019. – 123 с.

Савченко В. А. Павло Скоропадський / В. А. Савченко. – Харків : ПЕТ, 2013. – 128 с.

Савченко В. А. Павло Скоропадський / В. А. Савченко. – Харків : Фоліо, 2015. – 63 с.

Савченко В. А. Павло Скоропадський – останній гетьман України / В. А. Савченко. – Харків : Фоліо, 2008. – 380 с.

Сенченко М. Останній гетьман України Павло Скоропадський / М. Сенченко // Вісник Книжкової палати. – 2021. – № 9. – С. 3-5.

Скоропадський Іван Ілліч // Провідники духовності в Україні : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 97-98.

Скоропадський зрікся влади, але не зрікся гетьманства // День. – 2018. – 3-4 серп. – С. 18-19.

Скоропадський Павло Петрович // Провідники духовності в Україні : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 98-100.

Скоропадський Павло Петрович : гетьман України (1918)] // Шаров І. 100 видатних імен України / Шаров І. – Київ : Альтернатива, 1999. – С. 379-384.

Скоропадський Павло // Хто є хто в європейській та американській політичній науці. – Львів : Кальварія, 1997. – С. 208-209.

Скоропадський Павло Петрович (1873-1945) // Проект «Україна». Галерея національних героїв / авт.-упоряд. А. Ю. Хорошевський. – Харків : Бібліоколектор. – 2012. – С. 41-47.

Скоропадський Павло Петрович (1873-1945) // Україна : велик. довід. / уклад. О. М. Кожушко. – Харків : Ранок, 2009. – С. 493.

Скринченко В. Останній гетьманат, його уроки та наслідки : до 100-річного ювілею Гетьманату Павла Скоропадського / В. Скринченко // Слово Просвіти. – 2019. – 13-19 черв. – С. 6.

Солошенко О. Іван Скоропадський / О. Солошенко // Бердута М. 3. Історичні постаті. Гетьмани України / М. Бердута. – Харків : Основа, 2004. – С. 95-104.

Сто найвідоміших українців. – [Київ.] : Країна Мрій, [2015]. – 680 с.

Сулима Л. Останній гетьман / Л. Сулима // *Голос України*. – 2018. – 28 квіт. – С. 15.

100-річчя гетьманській державі : (уривок з книги О. Середюка «Злий геній – вождь тероризму») // *Українське Слово*. – 2018. – 25 квіт.-8 трав. – С. 12-13.

Сюндюков І. Гетьман наближається / І. Сюндюков // *День*. – 2018. – 28-29 груд. – С. 14-15.

Сюндюков І. Його сповідь перед історією / І. Сюндюков // *День*. – 2018. – 12-13 січ. – С. 20-21.

Сюндюков І. Час вирішального вибору / І. Сюндюков // *День*. – 2018. – 27-28 квіт. – С. 21.

Терещенко Ю. Державний вимір Павла Скоропадського / Ю. Терещенко // *Український тиждень*. – 2018. - № 52. – С. 54-57.

Терещенко Ю. Консервативна революція гетьманата Павла Скоропадського / Ю. Терещенко // *Історія та правознавство*. – 2018. – № 7-8. – С. 21-27.

Терещенко Ю. Чи був Павло Скоропадський федералістом? / Ю. Терещенко // *Український тиждень*. – 2018. – № 47. – С. 28-30.

Тихомиров В. Не для своєї користі беру я на себе тяготи тимчасової влади / В. Тихомиров // *Голос України*. – 2018. – 19 трав. – С. 12.

Томазов В. Скоропадський Василь Ілліч : генеральний бунчужний. Брат Івана Скоропадського. / В. Томазов // *Києво-Могилянська Академія в іменах 17-18 ст.* – Київ : *Києво-Могилянська Академія*, 2001. – С. 490.

Україна в роки Першої світової війни, революції та громадської війни // Петровський В. *Історія України: неупереджений погляд* / В. Петровський. – Харків : Школа, 2008. – С. 257-348.

Українська держава : Жорсткі уроки : Павло Скоропадський : погляд через 100 років / К. Галушко [та ін.]. – Харків : Клуб Семейного Досуга, 2018. – 335 с.

Українська державність в період 1918-1920 рр. // Пасічник М. С., Босак О. І. *Історія України та її державності : тексти лекцій* / М. Пасічник, О. Босак. – Львів : Українська академія друкарства, 2008. – С. 384-398.

Чорноморець Н. Про наших гетьманів – сонетно... / Н. Чорноморець // *Світогляд*. – 2019. – № 4. – С. 23-29.

Чухліб Т. Іван Скоропадський / Т. Чухліб // *Гетьман*. – 2019. – № 1-2. – С. 42-47.

Шаповал Ю. Діячі Української революції / Ю. Шаповал // *Чумацький шлях*. – 2019. – № 1. – С. 8-11.

«...я оголошую себе Гетьманом всієї України» // Реєнт О. П., Коляда І. А. *Усі гетьмани України : легенди-міфи-біографії* / О. Реєнт, І. Коляда. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 374-412.

Яневський Д. Б. Грушевський, Скоропадський, Петлюра / Д. Б. Яневський. – Харків : Фоліо, 2020. – 795 с.

Яневський Д. Б. Проект «Україна», або Спроба Павла Скоропадського / Д. Б. Яневський. – Харків : Фоліо, 2016. – 284 с.

Яневський Д. Б. Проект «Україна». Грушевський. Скоропадський. Петлюра. Таємна історія української державності / Д. Б. Яневський. – Харків : Прапор, 2012. – 921 с.

Електронні ресурси

Артюх В. Карта української держави Павла Скоропадського 1918 р. [Електронний ресурс] / В Артюх // Сумський історичний портал : [сайт]. – Текст. дані. – Суми, 2012. – Режим доступу: <https://history.sumy.ua/maps-and-plans/389-kartaukrajinskojiderzhavapavlaskoropadskogo1918r.html> (дата звернення 05.04.2023). – Назва з екрана.

Бондаренко О. 15 травня 1873 року народився видатний державник Павло Скоропадський [Електронний ресурс] / О. Бондаренко // Рідна країна : світоглядний портал : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ridna.ua/2020/05/15-travnia-1873-roku-narodyvsia-vydatnyy-derzhavnyk-pavlo-skoropads-kyj/> (дата звернення 05.04.2023). – Назва з екрана.

Бондаренко О. 144 роки тому народився останній гетьман України Павло Скоропадський [Електронний ресурс] / О. Бондаренко // Рідна країна : світоглядний портал : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://ridna.ua/2017/05/144-roky-tomu-narodyvsya-ostannij-hetman-ukrajiny-pavlo-skoropadskyj/> (дата звернення 05.04.2023). – Назва з екрана.

Гаврилів Т. Про гетьманство з перших рук [Електронний ресурс] / Т. Гаврилів // ZBRUC.ua : регіональний інформаційний портал : [сайт]. – Текст. дані. – Тернопіль, 2019. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/88388> (дата звернення 23.03.2023). – Назва з екрана.

Зятьєв С. Від російського генерала до українського гетьмана [Електронний ресурс] / В. Скринченко // Демократична Україна : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <http://dua.com.ua/index.php/all/grani-istoriji/item/3841-vid-rosijskogo-general-a-do-ukrajinskogo-getmana> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Зятьєв С. «Заради України мені і самого себе не шкода...» [Електронний ресурс] / В. Скринченко // Демократична Україна : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <http://dua.com.ua/index.php/all/grani-istoriji/item/3840-zaradi-ukrajini-meni-i-samogo-sebe-ne-shkodaa> (дата звернення 03.03.2023). –

Назва з екрана.

Ковальчук М. Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації [Електронний ресурс] / М. Ковальчук // Історична правда : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/04/29/152371/> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Кралюк П. Павло Скоропадський – гетьман-українізатор, якого погубило русофобство [Електронний ресурс] / П. Кралюк // Радіо свобода : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30460976.html> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Лузан К. Цікаві факти про Павла Скоропадського [Електронний ресурс] / К Лузан // Словопис : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <http://slovopys.kubg.edu.ua/tsikavi-fakty-pro-pavla-skoropadskoho/> (дата звернення 14.03.2023). – Назва з екрана.

Лук'янюк В. Українська держава Павла Скоропадського [Електронний ресурс] / В. Лук'янюк // Цей день в історії : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <https://www.jnsn.com.ua/h/0429M/> (дата звернення 14.03.2023). – Назва з екрана.

Скоропадський Павло Петрович [Електронний ресурс] // Герої України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <http://heroes.profi-forex.org/ua/skoropadskij-pavlo-petrovich> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Скринченко В. Пам'ять і пам'ятник [Електронний ресурс] / В. Скринченко // Демократична Україна : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <http://dua.com.ua/index.php/all/grani-istoriji/item/5515-pam-yat-i-pam-yatnik> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Скринченко В. Останній лицар гетьманщини [Електронний ресурс] / В. Скринченко // Демократична Україна : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <http://dua.com.ua/index.php/all/grani-istoriji/item/4574-ostannij-litsar-getmanshchini> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Терещенко Ю. Що встиг Скоропадський? [Електронний ресурс] / Ю. Терещенко // Історична правда : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/13/153341/> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Чорна С. «Я так вірю в правду свого діла і що воно не загине» [Електронний ресурс] / С. Чорна // Голос України : газета Верховної Ради України : [сайт]. –

Текст. дані. – Київ, 2020. – 13 лют. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/327586> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Шурхало Д. 100-літні рецепти розбудови України: п'ять цитат гетьмана Павла Скоропадського [Електронний ресурс] / Д. Шурхало // Радіо Свобода : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – 16 лип. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29368235.html> (дата звернення 03.03.2023). – Назва з екрана.

Фільми про Павла Скоропадського

Когут. Б. Павло Скоропадський. Біографія. Цікаві факти [Відеофільм] / Б. Когут // YouTube канал : Останній Гетьман : [сайт]. – Відеодані. – [Б. м.]. – 2021. – 5.14 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=JqknHoW0QAs> (дата перегляду: 29.03.2023). – Назва з екрану.

Мараєв В. Українська громадянська війна: Винниченко та Петлюра проти Скоропадського [Відеофільм] / В. Мараєв // YouTube канал : Історія без міфів : [сайт]. – Відеодані. – [Б. м.]. – 2020. – 25.11 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=zsLJ4S1d80Y> (дата перегляду: 29.03.2023). – Назва з екрану.

«Мій батько Павло Скоропадський» : повний варіант інтерв'ю з Оленою Отт-Скоропадською [Відеофільм] / автори інтерв'ю В. Ульяновський, О. Лупанов // YouTube канал : Громадське радіо : [сайт]. – Відеодані. – [Б. м.]. – 2018. – 50 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=jAX3e3fLgVg> (дата перегляду: 29.03.2023). – Назва з екрану.

Потульницький В. Гетьман Павло Скоропадський між демократами та нацистами. 10 запитань історика [Відеофільм] / В. Потульницький // YouTube канал : Історія без міфів : [сайт]. – Відеодані. – [Б. м.]. – 2021. – 39.33 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KjXBSZoSroE> (дата перегляду: 29.03.2023). – Назва з екрану.

Украина: лабиринты истории. Павел Скоропадский: семь с половиной месяцев [Відеофільм] // YouTube канал : FREEDOM. LIVE : [сайт]. – Відеодані. – [Б. м.]. – 2017. – 15 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=1irS5YfiUEQ> (дата перегляду: 29.03.2023). – Назва з екрану.

Бібліографічний посібник

Поборник Незалежності

До 150-річчя від дня народження Павла Скоропадського

Біобібліографічний покажчик

Упорядник:

Карпінська Надія

Редактор

Н. Фенько

Комп'ютерний набір

Н. Карпінська

Комп'ютерна верстка

О. Якубовський

Відповідальна за випуск

С. Сичова

Підписано до друку 27.04.2023 38 стор. Тираж 3 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25 а
[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org) E-mail: pobugonchara@ukr.net